

027.4(009)

1977 AUG 2 6

FOLYÓIRATSZEMLE

Párttörténeti Közlemények, Tiszatáj, Kritika

„A magyar századforduló legnagyobb és legsokoldalúbb szocialista gondolkodójának és forradalmárának életpályája — mondhatni, természetesen — igen ellentmondásosan jelenik meg a

Szabó Ervin-irodalomban.

Nem meglepő ez, hiszen Szabó Ervin történeti méltatását messzeemenően meghatározták az elmúlt jó fél évszázad politikai-ideológiai történései, gyakran éles, sőt viharos fordulatait.

Soós Pál állapítja meg ezt abban a tanulmányában, amely a **Párttörténeti Közlemények** új száma élén olvasható. Soós leszögezi, hogy bár „az elmúlt két évtizedben indultak meg a rendszeresebb Szabó Ervin-kutatások” (s a jelek szerint még mindig vannak „lappangó források”), a két világháború között Szabó Ervinről megjelent kommunista, szociáldemokrata és polgári radikális emlékezések és publicisztikai jellegű írások vizsgálata is igen tanulságos. A Szociáldemokrata Párt közírói például csak a negyvenes évek elején — amikor „a magyar szociáldemokráciában is fokozatos balra tolódás ment végbe” — foglalkoztak komolyabban az ő szempontjukból is „soron kívül” Szabó Ervin örökségével. Szervesen illeszkedett az 1941 végén kezdődő „népfrontszellemű megmozdulások sorába, hogy 1943 augusztusának végétől a **Népszavának** — főként a vasárnapi számaiban — mintegy nyolc héten át számos, különböző színvonalú és értékű írás vállalkozott Szabó Ervin szellemi hagyatékának feltárására”. A cikksorozat elindítója Kemény Gábor volt, és a szerzők között szerepelt Szabó Ervin első világháború alatti, féllegális szemináriumának egykori hallgatója, Szakasits Árpád is. A kommunista méltatók és kritikusok között kiemelkedő szerepe volt Révai Józsefnek. Révai 1924-ben a **Társadalmi és pártharcok 1848—49-ben** című, posztumuszként megjelent Szabó Ervin-mű kapcsán napvilágot látott írásában „az érdemek elismerése és a negatívumok bírálata még sajátos egyensúlyban van, úgyannyira, hogy néha még egy mondaton belül is megfogalmazódnak ellentétes előjeli vélemények”. A harmincas évek elején és közepén írt és Szabó Ervin alakját közvetlenül vagy közvetve érintő írásaiiban Révai „meggyőzően szuggesztív és éles logikával hatol be a

Szabó Ervin munkásságában

felmerülő politikai-ideológiai problémák, ellentmondások sűrűjébe és igyekszik továbbvinni, továbbfejleszteni a Szabó Ervin-kritika addigi eredményeit”. Korrigálja Szabó Ervin nézeteit a magyar szabadságharc osztályjellegéről, Szabó imperializmus- és állam-elméletét stb. Ugyanakkor Révai egyrészt azt állította, hogy Szabó Ervin elszakadt a magyar munkástömegektől, bizonyos értelemben „elefántcsonttorony”-ba került, másrészt pedig azt, hogy „a nacionalista kuruc-kodással szemben a nemzeti harc iránti közömbösség elleniméjével, a nemzeti nihilizmussal akarta beoltani a magyar munkásságot...”. A szerző megjegyzi, hogy a felszabadulás után a marxizmussal először találkozó fiatalok ezrei és tízezrei elsősorban Révai értékelései alapján ismerték meg a századelő magyarországi szocialista mozgalmait, azok problémáit, és „ilyen körülmények között Révai elsősorban a hibákat felmutató Szabó Ervin-képe viszonylag hosszú ideig elhomályosította Szabó Ervin valóságos történelmi érdemeit, értékeit és jelentőségét.”

A polgári radikálisok Szabó Ervin-képét Jászi Oszkár 1920-ban és 1928-ban írt nagyobb tanulmányai alapozták meg.

Jászi koncepcióját fejlesztette tovább (és egyben korrigálta is) Csécsy Imre, aki több tanulmányában — főleg csak jóval halála után kiadott emlékirataiban — „bíráta azt a felfogást, amely Szabó Ervin utolsó életszakaszában egyszerűen csak a polgári liberalizmushoz, individualizmushoz, humanizmushoz és etikai idealizmushoz való közeledését látta.”

Soós Pál utal arra is, hogy Révai József 1938-ban — nem sokkal halála előtt — „maga is segített elhárítani azokat az ideológiai, pszichológiai gátakat, akadályokat”, amelyek nehezítették egy tudományos Szabó Ervin-kép megrajzolását. Révai, visszavonva több régi tételét, fogalmazását, leszögezte, hogy a század elején „Szabó Ervin volt az egyetlen, komoly

marxista teoretikus,

aki — ha hibákkal is — legalább alkalmazni próbálta a marxizmus módszerét a magyar történelem, gazdaság és társadalom jelenségeire, s akiknek elméleti munkásságát a II. Internacionálé második jelentős marxista nemzedékének (Kautsky, Plehanov, Guesde stb.) mértékével lehet mérni.”

Ugyancsak Soós Pál tollából közölt tanulmányt — **Az élő és korszerű Szabó Ervinről** címmel — a szegedi **Tiszatáj** augusztusi száma. A szerző itt arra mutat rá, hogy „a publicista Szabó Ervin az elsők között ismerte fel és indított harcot a polgári tömegsajtó és tömegirodalom erkölcsi züllése és manipulációs jellege ellen, ugyanakkor máig szóló érvénnyel vizsgálta és mutatta meg a szocialista sajtó, kultúra és művészet, a tudomány és irodalom helyét, jelentőségét a szocialista munkásmozgalomban”. El lehet mondani, hogy „az önálló magyar marxista publicisztika létrejötté elsősorban Szabó Ervin érdeme”.

Soós szerint Szabó Ervin már 1902-ben felvetette elvi nézetkülönbségeit a korabeli magyar szociáldemokrata vezetőkkel. Az 1903-ban kirobant **Elpolgáricosodtunk?**-vitát, „melyben a pártvezetőségen kívül a párt csaknem valamennyi nevesebb harcosa részt vett”, valójában Szabó Ervin polémiai készítték elő. Tény, hogy Szabó a maga ellenzéki küzdelmeit „sok tekintetben anarcho-szindikalista nézőpontból folytatta”, ami negatív következményekkel is járt. Ugyanakkor Szabó „anarcho-szindikalista tévedései eltörpülnek azokhoz a marxizmus alkalmazásának, továbbgondolásának és terjesztésének a legnemesebb szándékából fakadó alkotó, eredeti gondolatoknak a sokaságához képest”, amelyek úgy megragadják a hosszabb-rövidebb Szabó Ervin-tanulmányok és cikkek mai olvasóit.

Mint a küszöbönálló

forradalmak ébresztőjére

emlékezik Szabó Ervinre E. F. P. írása a **Kritika** augusztusi számában. A cikkíró szerint Szabó — miközben igen éles kritikát gyakorolt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetése ellen, és éppen ezzel vonzotta „a forradalmi ifjúságnak a szociáldemokrácia reformpolitikájával szemben álló részét” — valójában olyan **gyakorlati** politikát ajánlott, amely „bizonyos értelemben kevésbé osztályharcosi szellemű”, mint amilyen a Szociáldemokrata Párté volt. „Mert az a Szabó Ervin, aki fiatalságában az orosz forradalmárokkal tartott közeli kapcsolatot — a szindikalizmus felé közeledett. Az a Szabó Ervin, aki a forradalom érdekében a teljes egyenlőség szolgálatba állítását követelte meg, ugyanakkor az egyéni cselekvőszabadság feltétlen megőrzését hirdette a pártpolitika keretei között”.

A szerző megállapítása szerint Szabó Ervint „állandó betegsége, az elméleti munkára való eredendő hajlama, az MSZDP belső viszállyai iránt érzett ellenszenv egyaránt olyan politikai tudóssá tették, aki a tömegekért dolgozik, de a tömegek nélkül”. Ez nem azt jelenti, hogy a magyarországi progresszió különböző árnyalatait nem törekedtek volna Sza-

bó rokonszenvének, de legalább figyelmének elnyerésére. Inkább arról van szó, hogy Szabó Ervin „gyakorlati politikus lévén, nem volt képes a reális napi feladatok meghatározására, olykor megértésére sem. Hogy úgy mondjam, nem ismerte a propagandát, csupán az ideológiát”. De ez nemcsak Szabó Ervin és nem is csak a magyarországi marxizmus problémája, hiszen „ez idő tájt, Lenin kivételével, egyetlen európai marxista sem találta meg a pártpolitikus és a pártteoretikus közötti kívánatos összhangot. Ez összefüggött a politikai helyzettel, az elmélet tisztázatlan problémáival, de semmiképpen sem igazolhatja a „baloldali ezoterizmus”, olyan sokszor elhangzó vádját”. Mert hát „valóban elvontak voltak ezek a követelmények? Ezek az igények a demokrácia és a szocializmus programját tartalmazták, s egy olyan nemzedéket neveltek, bátorítottak, támogatottak, amely nélkül nem lehetett forradalom Magyarországon”.

A. G.